

FELDOLGOZÓMUNKÁK GÉPESÍTÉSE AZ OMKDK-BAN

Benedek Jenő – dr. Orosz Gábor

1. A MŰSZAKI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOS KIADVÁNYOK SZÁMÁNAK NÖVEKEDÉSE

Az OMKDK könyvbeszerzése az 1957 óta eltelt időszak alatt majdnem megkétszereződött. /188,4 %/ Ez a növekedési folyamat – ha lépest kívánunk tartani a szükségletekkel – az elkövetkező időkből várhatóan folytatódni fog, hiszen közismertek azok az adatok, amelyek a műszaki és természettudományos kiadványok világméreteiben jelentkező áradatáról tanuszkodnak.

Az állományba kerülő kiadványok számának erőteljes emelkedését természetszerűen nem követi nyomon a dolgozók számának arányos mértékű növekedése, viszont a műszaki és természettudományos szakirodalom olvasói a szakirodalom lehető teljességét igénylik, mégpedig a gyors kézbevitel biztosításával. Ez az ellentmondás a könyvtári feldolgozó területen nyilvánvalóvá tette a hagyományos munkamódszerek elégtelenségét és arra ösztökölte az OMKDK Könyvosztályát, hogy a könyvtári feldolgozó munka korszerűsítésének útjait, a feldolgozó munka gépesítésének lehetőségeit keresse.

2. AZ ANYAG KIVÁLASZTÁSA A GÉPI FELDOLGOZÁSHOZ

A könyvtári feldolgozó munka egyes fázisainak gépesítése szorosan kapcsolódik ahhoz a kérdéshez, hogy milyen kiadványtipusokat választunk ki erre a célra. Kísérletünkhöz olyan kiadványtypust választottunk, amely tartalmát és formai összetevőit illetően is bizonyos egyöntetűséget mutat. Ilyen egyöntetűséget az ún. "oktatási anyagban" találtunk. Oktatási anyag alatt a gyűjtőkörbe tartozó egyetemi jegyzetanyagot, a felsőfokú- és ipari technikai tankönyveket, az ipari tanulóiskolai tankönyveket és az egyéb szakoktatási célokat szolgáló jegyzetszerű kiadványokat értjük. Ezeknél a kiadványoknál a tartalmi feltárás viszonylag kevés számú és nem túlságosan mély jelzeteket követel meg és a címlétrás is jórészt azonos elemekkel dolgozhat. Másrészt viszont az oktatási anyag az OMKDK összes könyvbeszerzéseinek cca 25 százalékát teszi ki, efemer jellege pedig még kérdésesebbé teszi a hagyományos és munkaigényes feldolgozási módszerek jogosultságát.

3. A GÉPI FELDOLGOZÁS ELVEI ÉS KIVITELE

A feldolgozó munka egyes fázisainak gépesítésénél azt tartottuk szem előtt, hogy egyrészt a gépesítés produktumai még a formatisztelő könyvtárosokat is kielégítsék, másrészt a feldolgozás szabályait és szabványait a lehető mértékben érvényben tartsuk. E törekvés ellenére is el-elpattannak a feldolgozó munkát szorító béklyók, de meggyőződésünk, hogy az ilyen esetekben alkalmazott eljárások semmivel sem nehezítették az anyagot kezelő könyvtárosok és az anyagot igénylő olvasók dolgát.

A lyukkártyagépek jelkészlete a számjegyeket, az un. nemzetközi alfabetum 26 betűjét, a magyar ábécé négy betűjét /Á, É, Ő, Ű/ tartalmazza. Az írásjelek valamint más jelek hiányoznak; a címleírásnál használatos kötőjel, zárójelek, pont, vessző stb. írásjelek tehát el-esnek. Ugyancsak le kell mondani a kis- és nagybetűk alkalmazásáról, mivel a gép betűkészlete csak nagybetűkből áll. Vannak viszont más tipografizálási lehetőségek, mint pl. soremelések, ki- és bekezdések, a közök növelése, amelyek az olvashatóságot segítik, a figyelmet irányítják. A címleírás egészének olyan formát adtunk, amely egyes fontosabb részeit elhatárolja és így áttekinthetőségét növeli. Külön sorba kerültek a szerző neve, a cím, az oktatási intézmény neve, az impresszum adatok.

Az oktatási anyag /előzőekben említett/ homogenitása a címleírások jelentős egyszerűsítését tette lehetővé. Így pl. mivel a kiadó az egyetemi jegyzeteknél minden esetben a Jegyzetellátó V., de e kiadványtípus használói szempontjából ez a tény egyáltalán nem fontos, a kiadó megjelölése a címleírásban elhagyható volt. Hasonló a helyzet a technikai és ipari tanulóiskolai tankönyveknél is a Tankönyv Kiadóval kapcsolatban. Ugyancsak elhagyhatónak véltük az egyetemi jegyzetek esetében a kiadás helyét akkor, ha a címleírásban már szerepelt a helységnev az egyetem, ill. az egyetemi kar megjelölése során.

PL. FABER G

SZILÁRDSÁGTAN

BP MŰSZ EGYET VILLAMOSMÉRN KAR

1963 71 P

PARKAS J

ACÉLSZERKEZETEK I RÉSZ 4 UTÁNNY

MISKOLC NEHÉZIP MŰSZ EGYET

1963 97 P

De

FEKETE A

MÓDSZERTANI ÉS TERVEZÉLI UTMUTATÓ
A VIZÉPÍTÉSTANHOZ
ÉPÍTŐIPARI ÉS KÖZL MŰSZ EGYET
BP 1963 107 P

FEHÉR I

FIZIKA II KIAO
IPARI TECHN I OSZT
BP 1963 156 P

A fenti példákbl az is látható, hogy minden esetben szerepelnek a címleírásban a szerzőt és a címet követően azok az adatok, amelyek az új vagy változtatlan kiadásra és arra utalnak, hogy melyik egyetemen és karon, illetőleg melyik iskolában használatos a tananyag. Az impresszumadatok közül mindig közöljük a kiadás évét és a mű terjedelmét, a szerző keresztnéve azonban csak rövidítve szerepel. Ezen egyszerűsítések mellett is úgy véljük, hogy attekinthető, az olvasó által jól értelmezhető címleírásokat produkálunk.

A tartalmi feltáráshoz az ETO-t, mint a könyvtár dolgozója és olvasói számára legjobban ismert szakrendszert választottuk. A címleírásnál említett írásjelek /pon, kettőspont, zárójel, stb./ hiánya itt is jelentkezik és ez radikális módosításokra kényszerített bennünket. Ezeket azonban úgy igyekeztünk megoldani, hogy a jelzetek értelmét ne érintsék. A jelzetek a szakkatalógus anyagának rendezéséhez szükségesek, magában a katalógusban a címleírások mellett nem is szerepelnek.

Az olvasó a szakrendi katalógusban a jelzetekkel nem találkozhat, csak a bőségesen bontott vezérszavak mögé utalt anyaggal, a szakozók pedig hamar megszokják azokat a fogásokat, amelyekkel az ETO-ban használt írásjeleket behelyettesítettük.

Az ETO-jelzeteken eszközölt változtatások az alábbiak:

Elmarad a jelzetekből a pont. A jelzet valamennyi számjegyét közvetlenül egymás mellé írjuk, pl.:

624.C12.46.072.2 helyett így 624012460722

A kettősponttal és plussz jellel kapcsolt ETO-számokat mint önálló ETO-jelzeteket szerepeltetjük, pl.:

622.33+622.74 helyett 62233

62274

622.33:338.974 helyett 338974

62233

A törtrvonallal kapcsolt ETO-számoknál a következő két megoldás közül azott esetben megfelelőbbet választjuk:

vagy csak az első ETO-számot tartjuk meg, pl.:

548/549 helyett 548

vagy az átfogott intervallum valamennyi főszámát külön-külön szerepeltetjük önálló jelzetként, pl.:

531/534 helyett
531
532
533
534

A formai, földrajzi, nyelvi, népi és időelosztások használatát teljességgel mellőzzük. Ezzel az anyag feltárását sérelem nem éri, mert a szempontok a műszaki oktatási anyagokkal kapcsolatban vagy fel sem merülnek, vagy elhanyagolhatók.

A pont-nulla-nullás és a pont-nullás alosztásokat eredeti jelentésükkel alkalmazzuk, csak a pont marad el belőlük, pl.:

622.33.004.8 helyett 622330048

valamint

622.33.01 helyett 6223301

A mínusz-jellel kapcsolódó korlátozottan közös alosztásokat - műszaki anyagról lévén szó, ahol ezeknek fontos szerepük van - feltétlenül meg kellett tartanunk, noha a gép e jelet nem ismeri. A nehézséget egy műfogással sikerült áthidalni. A mínusz-jelet átkódoltuk nullára, pl.:

621.9-229.32 helyett 621900022932

Igy elértük, hogy egyrészt a jelzetek kizárólag számjegyekből állanak, tehát a gép által akadálytalanul munkálhatók, másrészt sorba-rendezéskor a mínusz-jelű alosztásokat tartalmazó jelzetek megfelelő helyükre, t.i. a pont-nulla-nullás alosztások elé kerülnek, pl.:

622.33-78 illetve 6223300078

622.33.004.86 6223300486

A jelzetek maximális terjedelmét 12 számjegyben állapítottuk meg. Az oktatási anyag esetében a táblázatoknak ilyen mélységű igénybevétele kielégítő feltárást biztosít. Az elmúlt félesztendő tapasztalata azt mutatja, hogy ritkán adódik 12-jegyű jelzet.

Az ETO-jelzetek mennyiségét nem korlátozzuk. Minden dokumentum annyi jelzetet kaphat, amennyi témájának a szakkatalógusban való szerepeltetéséhez szükséges.

Az oktatási anyag gépi feldolgozásánál a tartalmi feltárással kapcsolatban lényeges annak megállapítása, hogy az ETO rendszer segítségével az anyag tartalmilag a szükséges mértékig feltárható és

katalógusban rendszerezhető. Ez munkálkodásunk egyik fontos tapasztalata.

A lyukkártya adatfelvevő képessége volt az a másik tényező, melyet a gépi rendszer tervezése során figyelembe kellett venni. Az általunk használt gépi lyukkártyán 80 számoszlop van. Mindegyik oszlop egy jegy /számjegy vagy betűjegy/ felvételére szolgál. Számjegyet az oszlop vonatkozó jelhelyére tett egyetlen lyukasztással, betűt pedig az oszlop két jelhelyére kerülő lyukasztás-párral kell bejelölni. A kártya maximális adatfelvevő kapacitása tehát 80 jegy.

A lyukkártya 80 oszlopából a címleírás szövege számára 40 oszlopot tartottunk fenn. Ez azt jelenti, hogy egy kártyára a címleírásból maximálisan 40 betűnyi /a szöközőket is beleszámítva/ részlet vihető rá. A további 40 oszlopot más adatok számára vettük igénybe.

A címleírás szövegének 40 betűs sorokra való tagolása végig vönul az egész rendszeren. A leltári naplóban lévő alapcímleírásoknak, valamint a kötet-katalógusok címleírásainak sorai szintén maximálisan 40 betűből állanak.

E sorterjedelem mellett megmaradt a címleírás szerkezeti tagoltasága: elsősorban a szerző/k/ neve/i/, a másodikban, valamint rákövetkezőkben a cím és tartozékai /alcim, rész, kötet, stb./ majd külön sorban az intézmény megnevezése, s végül szintén külön sorban az impresszum-adatok /hely, év, lapszám/. A leltári naplóban az alap-címleírás ilyen formában szerepel. A lyukkártyákra ennek pontos másolata kerül, mégpedig úgy, hogy az eredeti címleírás minden soráról külön kártyát lyukasztanak. Minden dokumentumhoz tehát egy kártyasorozat készül, mely annyi kártyából áll, ahány sora van az alap-címleírásnak. A katalógus szövegét pedig a táblázógép a kártyákból írja ki úgy, hogy a leírt szöveg egy-egy sora pontosan azt tartalmazza, ami a vonatkozó kártya 40-oszlopos zónájában található.

Hogy miért éppen 40 jelhelyet választottunk, annak egyik oka az volt, hogy a kötetkatalógusok lapméretéhez viszonyítva ez a sorterjedelem mutatkozott legalkalmasabbnak, másrészt a lyukkártya többi oszlopaait más adatok elhelyezésére kellett tartalékolni.

Vezérlő jelek. Hogy a géppark egyes gépei a kártyákon vagy a kártyákkal a kívánt műveleteket elvégezhessek, a gépeket vezérelni kell. A vezérlés vezérlő jelek útján történik, melyeket a kártyának e célra elhatárolt zónáiba jelölünk be. E zónákat a kártyának a címleírás által igénybe nem vett másik felétén helyeztük el. A vezérlő jelek az alábbiak:

Kártyasorszám. A leltári naplóban az alap-címleírás sorainak élén egy szám áll. Azt mutatja, hogy a sort tartalmazó kártya a címleírás hányadik kártyája. E jel segítségével biztosítható a címleírás kártyáinak egymásutánja, ellenőrizhető valamelyik kártya hiánya, a kártyasorozatban helyére illeszthető az esetleg eltévedt kártya.

Raktári szignatura = leltári szám. A címleírásnak, illetve kártyasorozatának egyedi jela. Ez különíti el az egyik sorozat kártyá-

it más sorozatok lapjaitól. Segítségével a sorozatától elszakadt kártya sorozatához visszacsatolható.

Az alfabetikus rendezés kódja. A kártyák lyukasztása, azaz a kártyasorozatok előállításában a sorrendben történik, amelyben a címleírások a leltári naplóban szerepelnek. A naplózást a beérkezés nyomán végzik, ez viszont esetleges. A lyukasztási művelet eredményeként előálló kártyamennyiséget tehát rendezetlenül kapjuk. A betűrendes katalógus elkészítéséhez a kártyaanyagot viszont alfabetikus rendbe kell rakni. Kumulálás esetén pedig az előző betűrendes katalógus kártyatömegében az újonnan készült kártyasorozatokat helyükre kell sorolni. Hogy a műveleteket a rendezőgép elvégezhesse, a kártyának egy külön zónájába fel kellett venni az alfabetikus rendezés vezérlő jelét. Az oktatási anyag mennyiségének és a szerzők szerinti megoszlásának vizsgálata arra a megállapításra vezetett, hogy kielégítő sorrendet kapunk, ha az alfabetikus rendezést tíz betű mélységig folytatjuk le. Ezért úgy döntöttünk, hogy az alfabetikus rendezés vezérlő kódja maximálisan tíz betűjegyből álljon. A betűk az első szerző nevének, vagy szerző hiányában a címleírás vezérszavának kezdeti betűi. Ha az első név, illetve a vezérszó tíz betűnél rövidebb lenne, így szerepel vezérszóként, s nem csatolunk hozzá további betűket a következő névből illetve szóból csupán azért, hogy a betűk mennyiségét tízre kerekítsük. A leltári naplóban a vezérlőjelként igénybevett betűket aláhúzással jelöljük. A kártyák készítése során az aláhúzott betűket belyukasztják az a célra fenntartott tíz-oszlopos zónába. E zónákban levő bejelölések leérzékelése nyomán folytatja le a rendezőgép a kártyatömegnek alfabetikus sorolását.

A szakok szerinti rendezés kódja. A tárgyköri rendszés vezérlőjele az ETO-jelzet. Igénybevételével csoportosítja a rendezőgép a kártyákat úgy, hogy egymásutánjuk a szakkatalógus rendjét szolgáltatja. Az ETO-jelzetnek a kártyán 12-oszlopos zónája van. A jelzeten - a gépi rendszer érdekében - eszközölt módosításokat már ismertettük. Itt csak annyit teszünk hozzá, hogy a kártyák lyukasztásakor minden ETO-jelzetet egyenlő terjedelművé teszünk azáltal, hogy nullák hozzáírásával kiegészítjük 12 számjegyre. A jelzet végéhez csatolt nullák a jelzet értelmét, szerepét nem befolyásolják. Viszont az egyforma terjedelmű vezérlőjelek megkönnyítik a rendezés munkáját.

Jelleg-kód. Egy további vezérlőjel az a számkód, mely a feldolgozásra kerülő mű jellegét tünteti fel. Mivel az állomány öt kiadványféléseget ölel fel, ugyanennyi jelleg-kódot használunk. A kódok a következők:

egyetemi, főiskolai jegyzeteknél	1
felsőfoku technikai tananyagnál	2
középfoku oktatási anyagnál /technikai tank./	3
alsófoku oktatási anyagnál /ipari tan. isk. tk./	4
szaktanfolyami jegyzeteknél	5

A jelleg-kód, mint vezérlőjel segítségével az oktatási anyag kártyagyűjteménye öt állománytestre bontható. Ezt a jelet azért alkalmaztuk, hogy ha szükségessé válik, minden oktatási szint számára külön katalógusokat állíthassunk elő.

A lyukkártyák és a katalógusok gépi előállítás. A lyukkártyákra viendő adatokat - címleírást, jelleg-kódot, leltári számot, ETO-jelzetet és a példányszámot diszpozíció-úrlapon gépi formában juttatjuk el az adatfeldolgozó vállalathoz, ahol a gépi műveleteket végzik. E diszpozíció-lapok minden egyes tételéről egy kártyasorozat készül a betűrendes katalógus előállítására szolgáló kártyagyűjtemény számára, a szakkatalógus kártyagyűjteményéhez pedig annyi kártyasorozat, ahány ETO-jelzetet kapott a mű. A kártyasorozatok lapjai a címleírás egy-egy sorát, valamint a diszpozícióban szereplő többi adatokat, tehát a vezérlőjeleket is tartalmazzák. Az első kártyagyűjteményt a rendezőgéppel az alfabetikus rendezés kódja szerint rendeztetik sorba s utána a táblázógéppel kiiratják belőle a betűrendes katalógus oldalait. A másik kártyagyűjtemény rendezése az ETO-jelzet nyomán történik s abból a szakkatalógus oldalait iratják ki.

A szakkatalógus kiválasztott ETO-jelzetek szerint fejezetekre tagolódik. A fejezetek ETO-jelzeteit és megnevezéseit külön jegyzékben juttatjuk el a vállalathoz. A jegyzék tételeiről külön kártyákat un. vezérlőkártyákat lyukasztanak. A vezérlőkártyákat a szakkatalógus kártyagyűjteményének rendezésekor a rendezőgép helyükre, azaz a vonatkozó kártyamennyiségnek elejére sorolja, s így tartalmuk a szakkatalógus szövegeinek kiírásakor a megfelelő katalógus-rész élén fejezetcimként iródik le.

Megjegyezzük, hogy más vezérlés igénybevételével, illetve a vezérlések kombinálásával további katalógusokat is elő lehet állítani. Ha például az első kártyagyűjteményt a raktári szignaturák szerint rendeztetjük, akkor helyrajzi katalógus készíthető. Ha viszont mindkét kártyagyűjteményt a jelleg-kód nyomán öt állománytestre bontjuk, akkor a különböző oktatási szintek számára külön betűrendes és szakkatalógusok állíthatók elő. Az egyes állománytestek selejtezéséhez - ami más-más időpontokban következik be, mert az anyag elévülése állománytestenként különböző - megcsináltathatjuk a szóbanforgó állománytest helyrajzi listáját. E célra az első kártyagyűjteményből a jelleg-kód segítségével kiemeljük a vonatkozó kártyamennyiséget, azt a raktári szignaturák szerint rendeztetjük és jegyzékbe iratjuk.

A feldolgozott könyvanyag minden példányához gépi uton még két kölcsönzőkártyát is készítettünk. E célból leválasztják az első kártyagyűjteményből minden címleírás első kártyáját. Az elkülönített kártyák mindegyikéről másológéppel megfelelő számú üres kártyába átmásolják a raktári szignaturát és az alfabetikus rendezés kódját. E lyukasztások a kártyamező egyik szélére kerülnek. Aztán azzal a géppel, amely a lyukasztásokat szövegre írja át, a kártya másik felére szövegszerűen kiírják a szerző nevét és a raktári szignaturát. Az így elkészített gépkártyákból könyvtárunk a szokásos méretben vágja ki a könyvkártyákat úgy, hogy a lyukasztások ezekről lemaradnak.

4. A GÉPI FELDOLGOZÁS KÖNYVTÁRI TERMÉKEI

Számunkra jelenleg az anyag két szempont szerinti rendezése, és-
pedig a kiadványok szerzők, ill. rendező szerinti betűrendes rendezé-
se, és az anyag szakok szerinti csoportosítása lényeges. Ennek megfe-
lelően az oktatási anyag betűrendes és szakkatalógusát készítettük
el. A Központi Statisztikai Hivatal Gépi Adatfeldolgozó és Ügyvitel-
szervező Vállalata, ahol a munkát számunkra végzik, végtermékét A/3

BALSAY I	J 3206
VASKOMASZATTAN 2 RÉSZ ACÉLCYARTAS I RÉSZ MISKOLC NEMEZIPARI MŰZS EGYET 1961 419 P	
RALEAY I	J 3207
VASKOMASZATTAN 2 RÉSZ ACÉLCYARTAS I RÉSZ MISKOLC NEMEZIPARI MŰZS EGYET 1961 419 P	
BALSAY I	J 3208
VASKOMASZATTAN 2 RÉSZ ACÉLCYARTAS I RÉSZ MISKOLC NEMEZIPARI MŰZS EGYET 1961 419 P	
GARABAS J KOHLER GV	J 10094
OPTIKAI MŰEZEREK 3 KIAD OPTIKAI FINOMMECHANIKAI TECHN 3 4 ÖSZT BP 1963 276 P	
SARDACH U	J 10477
MECHANIKA 2 RÉSZ KINEMATIKA ÉS KINETIKA FELHASZNÁLÓI ELEMELZÉSIP TECHN BP 1963 106 P	

C
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
R
S
T
U
V
W
Z

1. ábra

nagyságu lapokon, egy-egy lapon egyoldalasán átlag 5-6 címeirást közölve, tetszés szerint 3-5 példányban szállítja. A papírt ökonómikusan is ki lehetne használni, de a leírógépeken dolgozók mechanikus munkája az ilyen igények felvetésével más, nem kívánatos hibák forrásává válhat. Az alfabetikus vezérlés alapján rendezett anyagot könyvkötőink ABC regiszteres kötetbe kötik /1. ábra/. Hasonlóképpen készítettjük el a szakok szerint rendezett lapokból oktatási anyag szakkatológusát, természetesen a szakcsoportok regiszteres kiemelése alapján /2. ábra/. Előre megadott irányelvek alapján az ábécé minden betűje, illetőleg minden szakcsoport új lapon kezdődik, így a kötetkatalógusok mindenki számára könnyen és gyorsan kezelhető munkaeszközzé válnak. Ez a tapasztalatunk a könyvtár olvasószolgálati

FF-111 MFGUNKALANA	J 10055	621.8
GAAL M KOMMENDI J STR GYAKORLATI INGENIERER 1. KÖZ 7. KIAD IPARI TECHN BP 1963 351 P	J 10055	621.9
KISS E ALTLANDER EN KONDEPTAN KONIPARI TECHN 4. KÖZT BP 1963 348 P	J 10057	622
		623
		624
		624.19
SVAR M BALAZH F HTR KONIPARI ANYAG EN GYANTANISMERET 4. KÖZT 7. KIAD IPARI TECHN BP 1963 467 P	J 10048	625
		626
FODTTEH P KOCSIS J ANYAG EN EN GYANTANISMERET 5. KIAD TAVASZLENI TECHN BP 1963 416 P	J 10051	628
		629
MINKOVIC D GYPARI GYANTANISMERET 2. KÖZT 3. KÖZT MINKOVIC D GYANTANISMERET 2. KÖZT BP 1963 182 P	J 10358	63
		64
		65
FOLAFNB A Z ANYAG EN EN GYANTANISMERET 4. KÖZT 3. KIAD VAN FODTTEH P GYPARI TAN 1. KÖZT BP 1963 186 P	J 10418	654
		655
		656
		657
		66

2. ábra

dolgozónál és olvasónál egyaránt. A katalógusban a kiadványok teljes címeirása és a leltári, illetve az ezzel azonos helyrajzi szám szerepel. Ez utóbbi szerint növekvő sorrendben rendezett az anyag a raktárban, tehát az olvasó számára egyszerű művelet, igényét a kártyára jegyezni, és a raktár is könnyen kiemelheti a kért kiadványt. A kötetkatalógus 2-3 példányban áll az olvasószolgálat rendelkezésére és az a tény, hogy ily módon tehermentesítjük túlszűrt katalógustermünk és katalógusszekrényeink a katalóguscédulák tíz- és tizezreitől, ugyancsak a feldolgozási megoldás előnyeit szaporítja. A kötet-katalógusok a vállalatnak adott instrukciók szerint havonként kumulálva az eddig feldolgozott teljes anyagról adnak áttekintést, illetőleg célszerűségi megfontolások alapján az újabb anyagot kumulálás nélkül pótfüzetekben hozzák. A könyvkötészet ezeket a pótfüzeteket egyszerűbb megoldásban produkálja, de annak természetesen nincsen akadálya, hogy adott időpontban /pl. az év végén/ a teljes anyagot egy kötetben ne hozzuk össze.

Az OMKDK kölcsönzési rendszere kívánatosá teszi azt, hogy a feldolgozás kölcsönzőcédulákat produkáljon az olvasószolgálat számára. A gépi feldolgozás ettől a lehetőségtől sem foszt meg bennünket, mert kérésre tetszés szerinti mennyiségben szállít kártyákat a kívánt feliratozással. A könyvosztály kötetenként 2-2 kártyát igényelt az azonosításhoz legészűkebb szöveggel. A kártyák szabvány méretre levágva jól használhatók a kölcsönzés céljaira.

A leltár a könyvtár alapvető vagyoni okmánya, amelynek formai és tartalmi előírásai eléggé kötöttek. A leltározás általában külön munkafázist jelent. Az oktatási anyag leltárát a munkafázist kihagyva, szinte "melléktermékként" úgy hoztuk létre, hogy a lyukasztás számára géppel irt diszpozíció /3. ábra/ indigó másolatát kiegészítjük az Érték, Kelet és Megjegyzés rovatokkal. Mivel a diszpozíció tartalmazza a címeirási adatokat és a leltári számokat /egyben raktári helyszámokat/, az előre megszámolt és az előbbi adatokkal kiegészített leltár lapokat egybekötve olyan leltárnaplót kapunk, amely áttöri ugyan azt az elvet, hogy minden könyvtári egység külön bejegyzést kapjon, de ettől is csupán költségkihatásai miatt tekintettünk el. A gépi feldolgozás ezt az igényt is ki tudná elégíteni.

5. NÉHÁNY GAZDASÁGOSSÁGI SZEMPONT

Az oktatási anyagból 1964 első felében 2953 kötetet /1320 mű/ vettünk állományba és dolgoztunk fel. Az előszerzeményezéstől és a könyvkötészeti munkáktól szigorúan elhatárolt feldolgozó munkát a Könyvosztály az alábbi munkaidő-ráfordításokkal végezte el:

2953 kötet = 1320 mű

SZEMÉLY - CIM		LEH- LEB	LEH/LEB SZÁM	E T O	KÖ- TÉ	ÁR- TÉ	FELET 1964.	VEZETÉSI
1 Bunkó L 2 Fűtőgáz és díjazás 1 rész 3 Felsőfokú Gépárművel Techn 4 Bp 1964 395 p		7	J 11531	65603	J	15.60 15.60 15.60	IX.21.	
1 Jannert K 2 Szerviz Kézikönyv 1 rész 3 Váltó lánc és erőátviteli alkatrész 4 Vevőlet 5 Bp Műsz. Egyet. Vagydasz. Kar 6 1964 339 p		1	J 11532	5471	J	17.20 17.20 17.20	"	
1 Gyrf. K. Főosztály Z 2 Művelődési, turisztikai példatár 3 Műv. Min. Ismeret Utasítás tanf 4 Bp 1964 118 p		5	J 11533	62200124	J	6.20 6.20 6.20	"	
1 Siklósi A 2 Kézikönyv gépjárművel Példatár 3 Építőipari és Kézi Műsz. Egyet 4 Kézikönyv Utasítás Kar 5 Bp 1964 137 p		1	J 11534	62100124	J	7.20 7.20 7.20	"	
1 Kóvacs Gy 2 Gépjármű és gépjárművel 2 kft 3 Gépjárművel 2 rész 4 Felsőfokú Vagydasz. Techn 5 Művelődési és Ismeret Utasítás 3 rész 6 Bp 1964 343 p		2	J 11535	62186 62187 62188	J	17.40 17.40 17.40	"	
1 Földi G. Földi Gy. stb 2 Vagydasz. kézikönyv 2 rész 3 Kézikönyv Kézikönyv Műsz. Egyet 4 Gépjárművel Kar 5 1964 325 p		1	J 11536	660025	J	16.60 16.60 16.60	"	
1 Csizmadia Á. né 2 Matematika 1 kft 3 rész 3 2 6 nappali osztály és Ismeret Utasítás 4 Bp Műsz. Egyet. Villamosmér. Kar 5 1964 446 p		1	J 11537	512942 51753	J	22.60 22.60 22.60	"	
1 Sebesség Gy 2 Vagydasz. kézikönyv 3 Építőipari és Kézi Műsz. Egyet 4 Építőipari Kar 5 Bp 1964 190 p		1	J 11538	69 338001	J	9.80 9.80 9.80	"	
1 Bunkó Z 2 Hidraulika és hidraulika 2 kft 3 Hidraulika 2 rész 4 Felsőfokú Vagydasz. Techn 5 Bp 1964 246 p		2	J 11539	5325	J	12.60 12.60 12.60	"	
1 Kőrösi T. Laki T. stb 2 Vagydasz. kézikönyv példatár 1 rész 3 2. javított kiadás 4 Építőipari és Kézi Műsz. Egyet 5 Építőipari Kar 6 Bp 1964 185 p		1	J 11540	539400124	J	9.60 9.60 9.60	"	

ÁR-
TÉ

40,077.60

1. Az anyag előrendelése, mozgatása, raktári átadása, stb.	50 kötet/óra	60 óra
2. diszpozíció a gépi feldolgozó vállalatnak, egyben címleírás és leltározás	8 mű/óra	165 óra
3. szakozás	8 mű/óra	165 óra
4. kötetkatalógus előkészítése kötésre, lektorálás, ellenőrzés	16 óra/hónap	96 óra
munkaórák száma összesen:		486 óra

Az itt közölt "normák" a tényleges ráfordításokból alakultak ki. A normák "erőssége" az oktatási anyag viszonylagos egyszerűségével, a vertikális munkaszervezéssel és az eszközölt egyszerűsítésekkel magyarázható. Az 1. és 2. jelű munkákat könyvtáros I. besorolású dolgozó, a 3. és 4. jelű munkákat szakozók végezték.

A feldolgozott mennyiség az OMKDK 1963. évi könyvbeszerzésének /13 000 kötet/ 22,7 százalékát és egy munkaórának kerekén 2 1/2 hónap munkáját teszi ki. Csakító az összehasonlítás a 77,3 százalékot feldolgozó 3 dolgozó egyenként 12 hónapos munkaidő -/19 200 óra/ és munkabér /cca 190 000 Ft/ ráfordításával még akkor is, ha tisztában vagyunk az egyéb beszerzések címleírásainak és szakozásának munkaigényesebb voltával és azzal, hogy munkájuk nyomán az anyagról differenciáltabb feltárást kapunk.

A munkaidő-ráfordítás mellett természetesen komoly költség-tényező a gépi feldolgozásnál a vállalatnak kifizetendő munkadíj. Az említett mennyiség feldolgozásáért, a kumulációkért, anyagköltségek, szervezési díjért összesen 32 833,39 Ft-ot számolt le a vállalat, tehát ha úgy tetszik egy kötet gépi feldolgozásának külső költsége 11,- Ft körül van. /Művenként 24,-, 25,- Ft/

Ez az összeg - be kell vallani - 15-20 százalékkal kisebb is lehetett volna, ha a 6 hónap alatt megelégszünk az anyag egyszeri kumulálásával, de ebben az esetben tapasztalatokban is lényegesen szegényebbek lennénk.

Nyilvánvaló, hogy az OMKDK teljes könyvbeszerzését nem lehet gépi úton feldolgozni, de azt tudjuk, hogy számos olyan magyar- és idegen nyelvű kiadványtípus kerül állományunkba, amelynek gépi feldolgozása az oktatási anyagéhoz hasonló módon megoldható lenne. És ami még fontosabb: számos olyan kiadvány lát napvilágot nap mint nap, amely feldolgozó kapacitás hiányában egyáltalán nem kerül feltárárra. Epper ezért a könyvtári feldolgozó munka gépesítésével kapcsolatos számításaink és tapasztalataink a pénzügyi megtakarításoknál is jelentősebbnek értékelik azokat a lehetőségeket, amelyek a munkaidő- és munkaerő megtakarítás vonalán jelentkeznek, azaz azt a tényt, hogy azonos körülmények között, a modern technika igénybevételével lényegesen fokozni tudnánk a könyvtári munka termelékenységét. A kísérleteknek természetesen nagyon óvatosoknak és megfontoltaknak kell lenniük. Amyi azonban már a gyakorlatból is látható, hogy ez az út járható.

..0..

BENEDEK, J. - OROSZ, G.: Die Mechanisierung der Literaturaufbereitung in der Ungarischen Technisch-Wissenschaftlichen Zentralbibliothek und Dokumentationszentrale.

Die Buchereibearbeitung eines begrenzten Teiles des Bücherstandes /des sogenannten Lehrmaterials/ wird durch Benützung des Maschinenlochkartensystems ausgeführt. Zur Bearbeitung werden sogenannte Dispositionsformulare benützt, in deren Rubriken die vereinfachte Titelaufnahme, die Buchmagazin-Inventar-Signatur, die UDK-Notationen, und der Charakter des Buches /Lehrbuch für Hochschulen, Mittelschulen, etc./ angegebene Merkmal eingetragen sind. Wenn ein Dispositionsformular mit Schreibmaschine ausgefüllt wird, wird gleichzeitig durch Einschaltung eines Karbonpapiers auch ein Inventarblatt fertiggestellt, wo noch einige weitere Daten /Art der Beschaffung, Preis, usw./ aufgenommen werden. Die Dispositionsformulare werden gesammelt der Datenverarbeitung-Unternehmung übergeben. Hier wird zu jedem Buch eine Kartenserie angefertigt, in deren Karten je eine Zeile der Titelaufnahme kommt, ferner die Daten, die zur Herstellung der Kataloge nötig sind. Aus der auf diese Weise erhaltenen Kartensammlung werden - nach der entsprechenden Umordnung mit der Sortiermaschine - die den Text der Kataloge enthaltenden Blätter mit der Tabelliermaschine ausgeschrieben. Hiernach werden die Blätter von zwei Katalogen - vom alphabetischen Katalog und vom UDK-Sachkatalog - hergestellt. In beiden Katalogen sind die Titelaufnahme und die Magazinsignatur enthalten. Die Blätter werden nachher in Bänden gesammelt, in denen die einzelnen Teile durch farbige Registerblätter von einander getrennt sind. Ferner werden, gleichfalls auf maschinellen Wege, zu jedem Buch zwei Leihkarten angefertigt. Die monatlich hergestellte neue Kartenmenge wird mit der früheren vereinigt, und jeden Monat werden neue kumulierte Katalogbände hergestellt. Daher erhalten die Leser jeden Monat neue Kataloge, welche auch das frühere Material in vollem Umfang enthalten. Durch das beschriebene Verfahren kann bedeutende Ersparnis an Arbeitskraft und Arbeitszeit erreicht werden.

.o.

BENEDEK, J. - OROSZ, G.: Mechanisation of elaboration work in OMKDK.-

The elaboration of a limited part of the book stock /education material/ is performed by means of the machine punch card system. For the elaboration printed disposition forms are used, in the rubrics of which are registered the simplified title entry of the book, its stack-inventory-signature, its UDC notations, the sign indicating the character of the book /textbook for universities, secondary schools, etc./. When the disposition form is filled up by typewriting the inventory sheet is at the same time prepared by inserting a carbon-paper. In the inventory sheet some other dates /f.i. mode of acquisition, price, etc./ are registered as well. The disposition forms are collected and handed over to the enterprise for data processing. For every title entry is here prepared a series of cards. On every card of the series is registered a line of the title entry, further more the dates necessary for the preparation of the catalogues. From the obtained collection of cards after a suitable rearrangement with the sorter-machine the sheets containing the text of the catalogues are copied out by means of a tabulator-machine. In this manner the sheets of two catalogues are prepared, these of a catalogue alphabetically arranged according to the name of the authors and these of a catalogue according to the UDC system. In both catalogues the title entry and stack signature are included. Then the sheets are collected in volumes, in which the diverse parts are separated by coloured register sheets. Further more two borrower's cards are prepared to each book likewise by machines. The monthly prepared new quantity of cards is joined with the former one and every month new volumes of cumulative catalogues are made. Hence the readers have every month new catalogues at their disposal which contain the whole former material. By this procedure much labor and time has been saved.